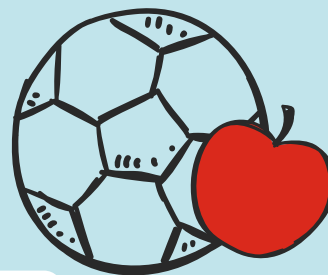

Redd Barna

KOSTNADER I EN SKOLEHVERDAG

Hva må gjøres for at gratisprinsippet skal følges opp i praksis?

INNHold

Forord	3
Innledning: Gratisprinsippet i skolen	4
Hvordan ble denne rapporten til?	7
Innsikt fra innspillsmøte om gratisprinsippet	8
1. Hva koster penger tilknyttet skolen – til aktiviteter i og utenom skoletiden	9
2. Hvem tar initiativ til aktiviteter som koster penger i skolesammenheng?	15
3. Kostnader og konsekvenser	17
4. Innspill til hva som må gjøres for at skolen skal være gratis?	18
Redd Barnas anbefalinger til myndigheter og skoleeiere	20
Vedlegg: Innspill	21

Redd Barna, november 2023
Rapporten er skrevet av Stina Eiet Hamberg og Anne Elin Kleva, Redd Barna
Grafisk design: Anna Maria Pirolt, brodogtekst.no
Trykk: Aksell

«Jeg skjønner ikke
hvorfor det skal koste så
mye å gå på skole!»

Sitat fra rapporten
Alt koster penger

FORORD

FNs barnekonvensjon fastslår at grunnutdanningen skal være gratis, universell og obligatorisk, og opplæringsloven er tydelig på at grunnskolen skal være gratis. Samtidig er det mange barn og foreldre som ikke opplever det slik.

Redd Barna får stadig meldinger fra lærere, foreldre og elever selv, som forteller at det koster penger å gå på skolen. Noen av kostnadene går direkte imot gratisprinsippet som ble lovfestet i opplæringsloven i 2002. Andre kostnader er ikke i direkte strid med gratisprinsippet, da de blir betegnet som frivillige eller er knyttet til klassearrangementer som arrangeres av foreldre utenom skoletid. De kan allikevel oppleves som problematiske og bidra til å ekskludere barn og unge fra fellesskapet, fordi foreldrene ikke kan betale.

Kostnader i skolen kan ha konsekvenser for barns trivsel og deltakelse i skolen. For at alle barn skal ha like muligheter, må barns skolehverdag være gratis. Redd Barna mener det er viktig å synliggjøre kostnadene i skolen, for å styrke arbeidet knyttet til manglende oppfølging og innfrielse av både barnets rett til utdanning og gratisprinsippet i skolen.

Rapporten bygger på et innspillsmøte med frivillige organisasjoner, fagmiljøer og fagmyndigheter der vi kartla hva som koster penger i skolen, hvem som er ansvarlige for at undervisning og aktiviteter tilknyttet skolen koster, og hvilke tiltak som kan bidra til å sikre at gratisprinsippet blir overholdt i praksis. Vi takker for deltakelse og gode innspill. Takk også til Linn Haugen, som bidro i innspillsmøtet.

Takk til Stiftelsen Dam, som har finansiert innspillsmøtet og arbeidet med rapporten.

God lesning!

Vennlig hilsen Redd Barna

INNLEDNING: GRATISPRINSIPPET I SKOLEN

Alle barn har rett til en god og trygg barndom, og alle barn har rett til utdanning. Barnekonvensjonens artikler 28 og 29 slår fast at alle barn har rett til utdanning som fremmer utvikling av barnets personlighet, talenter og fysiske og psykiske evner så langt det er mulig.

I Norge skal grunnskolen være gratis og tilgjengelig for alle. Det betyr at ingen elever eller foreldre skal måtte betale for at elevene skal gå på skolen og delta i aktiviteter og turer i skolens regi. Også videregående skole skal være gratis, selv om regelverket åpner for at elever kan betale for ekstra utstyr som de trenger til undervisningen.

Det koster å gå på skolen

Barn og unge har tidligere fortalt Redd Barna at det er mye som koster penger knyttet til deres skolehverdag. Pennal, skolesekk, avslutninger, skolemat, melk, frukt, turer og utstyr var noe av det elevene nevnte at kostet penger.

På tross av at gratisprinsippet er nedfelt i opplæringsloven, praktiseres og tolkes den ulikt både mellom klasser, trinn og skoler. Det fører til at sosiale og økonomiske forskjeller som er økende ellers i samfunnet, også blir veldige merkbare i skolen. Derfor kan brudd på gratisprinsippet både skape og forsterke utenforskap for elever i skolen.

Både tidligere medvirkningsprosesser med elever fra rapporter (som dere kan se på side 8) og denne rapporten viser at gratisprinsippet i skolen ofte ikke følges opp i praksis. Redd Barna opplever at dette er et hinder for inkludering og for deltakelse, at det påvirker relasjoner mellom elever, men også at det påvirker foreldresamarbeid, og hjem-skole-samarbeidet. Kostnader i skolen påvirker dermed skolemiljøet negativt.

Elever har rett til en gratis og trygg skolegang

«Elevane har rett til gratis offentlig grunnskoleopplæring. Kommunen kan ikkje krevje at elevane eller foreldra dekkjer utgifter i samband med grunnskoleopplæringa, til dømes utgifter til undervisningsmateriell, transport i skoletida, leirskoleopphald, ekskursjonar eller andre turløp som er ein del av grunnskoleopplæringa.»

Jf. opplæringslova § 2-15

Alle elever i Norge har rett og plikt til å få grunnskoleutdanning, og alle ungdommer som har fullført grunnskolen eller tilsvarende opplæring, har rett til treårig videregående opplæring, jf. opplæringsloven § 2-1 og 3-1. Alle elever i hele opplæringsløpet har rett til et trygt og godt skolemiljø som fremmer helse, trivsel og læring, jf. opplæringsloven kapittel 9A.

Fellesskolen skal gi et likeverdig opplærings-tilbud for alle elever, uavhengig av sosio-økonomisk bakgrunn og bostedsadresse. Fellesskolen skal derfor ha en grunnleggende sosialt utjevne effekt i samfunnet. Skolen skal være en faglig og sosial møteplass, der alle elever som hører til skolen, skal føle en trygg tilhørighet til fellesskapet, og elevene skal få tilpasset opplæring etter sine evner og forutsetninger.

Redd Barna vil derfor understreke hvor viktig det er at myndigheter både nasjonalt og lokalt sikrer at skolene får tilstrekkelig økonomiske overføringer slik at skoler og skoleeiere kan sikre at skolen i praksis er gratis for alle elever.

Store forskjeller i hvordan gratisprinsippet praktiseres

Utfordringen i gratisprinsippet i skolen ligger i selve utførelsen av prinsippet. Store forskjeller mellom klasser, trinn og skoler – både innenfor kommunegrensene og på tvers av kommuner – kan føre til en uthuling av gratisprinsippet i skolen.

I 2003 kom daværende Utdannings- og forskningsdepartementet med et rundskriv til gratisprinsippet, *Ny lovbestemmelse om rett til gratis grunnskoleopplæring*¹, men den har ikke blitt oppdatert de siste tjue årene. Den er også i liten grad tilgjengeliggjort for de som skal ivareta gratisprinsippet. Det åpnes derfor for lokale variasjoner og tolkninger på den enkelte skole og i den enkelte kommune.

Tilsyn som gjennomføres av Statsforvalteren ved behov, viser at det er veldig ulikt hvordan skoler, kommuner og fylkeskommuner overholder regelen om at skolen skal være gratis. Også den regjeringsutnevnte ekspertgruppa om barn i fattige familier viser i sin rapport, *En barndom for livet*, at skoler må overholde gratisprinsippet da kostnader i skolen kan skape utenforskap og forsterke sosiale ulikheter mellom elever.²

Det er behov for en gjennomgang av når økonomi oppleves som en barriere for at elever skal få en normal skolehverdag, samt av hva som må gjøres for å sikre en lik og inkluderende praksis i hele landet. I hvor stor grad kan skolen forvente at elever har riktig utstyr og klær til å kunne gjøre skolearbeid eller faktisk til å kunne være med på utflukter og annet i skolens regi? Hva regnes som en del av skolens aktivitet?

§

«Opplæringa i offentlig videregående skole eller i lærebedrift er gratis. Fylkeskommunen har ansvaret for å halde elevane med nødvendige trykte og digitale læremiddel og digitalt utstyr. Elevane kan ikkje påleggjast å dekkje nokon del av utgiftene til dette utover det som følgjer av forskrift. Fylkeskommunen kan påleggje elevane, lærlingane, praksisbrevkandidatane og lærekandidatane å halde seg med anna individuelt utstyr som opplæringa til vanleg gjer det nødvendig å ha.»

Jf. opplæringslova § 3-1 niende ledd

SFO er en gråsoner

Skolefritidsordningen (SFO) omfattes ikke av gratisprinsippet i skolen som er lovfestet i opplæringsloven. Samtidig er SFO en viktig arena for elever på barneskolen, der deltakelsen på SFO kan påvirke barns utvikling, trivsel, læring, lek og gi barn følelsen av tilhørighet til fellesskapet både på klassenivå og trinnvis.

Redd Barna mener SFO er en gråsoner i skolenes etterlevelse av gratisprinsippet, fordi man på mange skoler tilbyr eksterne aktører ulike aktiviteter innenfor SFO-tiden mot betaling – som kommer i tillegg til foreldrebetalingen.

Både barn, foreldre og SFO-ansatte forteller at aktiviteter som koster penger i SFO-tiden kan ekskludere barn fra å delta. Familieøkonomien er med på å avgjøre hva slags SFO-tilbud barn får. En av årsakene til at kostbare aktiviteter arrangeres i SFO-tiden, er ofte et sterkt ønske fra foreldre.

1) Rundskriv F-14-03. *Ny lovbestemmelse om rett til gratis grunnskoleopplæring* (regjeringen.no)

2) *En barndom for livet – Økt tilhørighet, mestring og læring for barn i fattige familier* (regjeringen.no)

Aktiviteter i regi av foreldre utenom skoletid

Siden noen aktiviteter som koster penger, arrangeres av foreldre etter ordinær skoletid eller i helger og ikke av skolen selv, kan de ikke betegnes som et brudd på gratisprinsippet i skolen. Foreldre som er ansvarlige for gjennomføring av slike aktiviteter, samler ofte inn penger til aktivitetene, og oppretter for eksempel en klassekonto.

Det er viktig for elever å delta på klassearrangementer i regi av foreldregruppa for å bli inkludert i fellesskapet og få en trygg tilhørighet til klassen sin. Derfor utfordrer aktiviteter i regi av foreldre og som koster penger, både gratisprinsippet i skolen og elevens rett til et trygt og godt skolemiljø.

Hvorfor? Fordi det kan virke negativt på fellesskapet og miljøet i klassen at noen elever ikke kan delta på bakgrunn av økonomi, og dermed går glipp av viktige felles opplevelser med klassen som bidrar til sterkere samhold i klassen. Når noen elever mister felles opplevelser med sine medelever, kan det være med og tydeliggjøre og øke sosiale ulikheter i skolen. Indirekte kan slike aktiviteter og kostnader dermed gå imot selve intensjonen i gratisprinsippet; en gratis skole for alle barn.

Myndigheter og foreldre må ta et større ansvar. Nasjonale myndigheter har en plikt til å tilrettelegge for å tilrettelegge for gratisprinsippet i skolen, men det er fylkeskommunen og kommunen som skoleeier som har ansvar for å sikre at skolegangen til elevene er gratis. I tillegg har også foreldre og andre voksne rundt barna en mulighet til, og et felles ansvar for, å bidra for å sikre at kostnader ikke ekskluderer barn og unge.

Denne rapporten vil derfor adressere alle aktører i barnas og ungdommers liv, inkludert foreldre, skoleeiere og nasjonale myndigheter.

I regjeringens samarbeidsstrategi for barn og ungdom i lavinntektsfamilier, *Like muligheter i oppveksten*, har myndighetene forpliktet seg til å gjennomgå gratisprinsippet i norsk skole:

«Tiltak 19. Følge opp gratisprinsippet for grunnskole og videregående opplæring.

Kunnskapsdepartementet vil i sin oppfølging av NOU 2019: 23 *Ny opplæringslov* vurdere språklige endringer for å forenkle og klargjøre dagens bestemmelser om gratis offentlig grunnskoleopplæring og videregående opplæring.»³

«Hvorfor må vi betale for å gå på skolen? Skolen skal jo være gratis, men det er den ikke. Vi burde få det vi trenger, når vi kommer på skolen, for eksempel utstyr og sekk og gymtøy. Og alle bør få skolemat og melk. Da blir det likt.»

Sitat fra rapporten *Alt koster penger*

3) Barne- og familiedepartementet (2020): *Like muligheter i oppveksten. Regjeringens samarbeidsstrategi for barn og ungdom i lavinntektsfamilier (2020-2023)*.

HVORDAN DENNE RAPPORTEN BLE TIL

For å synliggjøre hva som koster penger i skolen, og hva som kan være gode tiltak for å realisere en faktisk gratis skole, arrangerte Redd Barna et innspillsmøte med fagmiljøer og organisasjoner våren 2022.

Representanter fra Elevorganisasjonen, Foreldreutvalget for grunnopplæringen (FUG), barne- og ungdomsorganisasjoner inkludert politiske ungdomsorganisasjoner, organisasjoner som representerer minoriteter, Barneombudet, Ombudet for barn og unge i Viken, minoritetsrådgivere og skoleansatte ble invitert til å delta.

På innspillsmøtet ble følgende fire spørsmål diskutert i grupper og videre i plenum:

1. Hva koster penger tilknyttet skolen – til aktiviteter i og utenom skoletiden?
2. Hvem tar initiativ til aktiviteter som koster penger i skolesammenheng?
3. Hvilke konsekvenser kan kostnader ha for klasse miljøet og relasjoner mellom elever, og elevenes læring, trivsel og mestring?
4. Hva må gjøres for at skolen skal være gratis?

Deltakerne på innspillsmøtet fikk tilsendt spørsmålene i forkant av møtet. Alle innspillene på møtet er anonymisert, mens ettersendte skriftlige innspill er gjengitt med tillatelse.

§

FNs KONVENSJON OM BARNETS RETTIGHETER (barnekonvensjonen)

slår fast at alle barn, som er alle mennesker under 18 år, har de samme rettighetene. Norge ratifiserte barnekonvensjonen i 1989, og den har vært gjeldende som norsk lov siden 2003. Staten har dermed ansvar for at rettighetene blir realisert for alle barn, uansett hvor de bor, og hvem de er.

Artikkel 2: Ikke-diskriminering

Ingen barn skal forskjellsbehandles på grunn av sin egen eller foreldrenes kultur, hudfarge, kjønn, språk, religion, bakgrunn, funksjonsnedsettelse eller mening.

Artikkel 3: Til barnets beste

Voksne skal gjøre det som er best for barna.

Artikkel 12: Å si sin mening og bli hørt

Alle barn har rett til å si sine meninger og ha innflytelse i saker som angår dem.

Artiklene 28 og 29: Å gå på skole

Alle barn har rett til å gå på en god skole og ta utdanning. Utdanningen skal være gratis og universell, samt fremme utvikling av barnets personlighet og teoretiske og praktiske ferdigheter.

KVEN HAR ANSVARET FOR AT SKULANE FØLGJER REGLANE?⁴

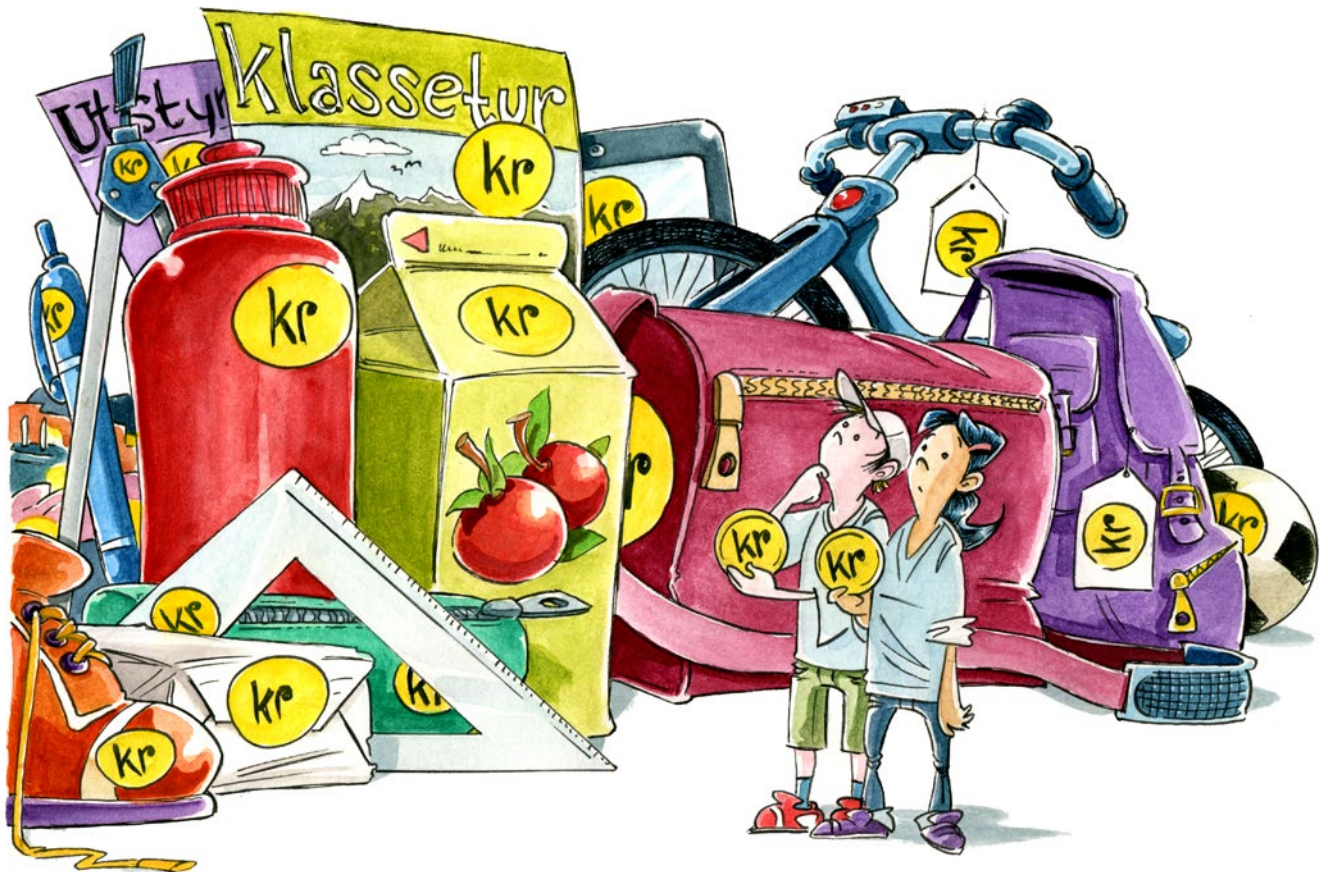
Det er kommunane som har ansvaret for å passe på at skulane ikkje bryt gratisprinsippet. Utdanningsdirektoratet skal gje informasjon og rettleie. Statsforvaltaren kan rettleie generelt og opne tilsyn. Det er først etter at tilsyn er opna at Statsforvaltaren kan vurdere ei individuell sak. Øvste ansvaret for at gratisprinsippet blir overholdt har Kunnskapsdepartementet og kunnskapsministeren.

4) Info tatt fra faktaboks til nyhetssak: *Klasseturar på ungdomsskolen: - Redd det ikkje blei att pengar til mat heime*

INNSIKT FRA INNSPILLSMØTET

Vi vil nå presentere hva som kom fram på innspillsmøte om hva som koster penger, hvem som er drivere av disse kostnadene og konsekvenser dette har, samt hva som må gjøres for at skolen reelt sett skal bli gratis.

Alle sitatene som er satt inn som snakkebobler her i rapporten, er hentet fra innspillsmøtet eller Redd Barna-rapportene:

*Alt koster penger!
Erfaringer og råd fra barn
om fattigdom og
utenforskap i Norge.*

*Har alle ungdom mulighet
til å delta digitalt?
Barrier og løsninger.*

*Ikke gi oss skylda!
Samtaler med ungdom fra levekårs-
utsatte områder om hvordan det har
vært å være ung under pandemien.*

Rapportene finner du i Redd Barnas rapportbibliotek.

1. HVA KOSTER PENGER TILKNYTTET SKOLEN – TIL AKTIVITETER I OG UTENOM SKOLETIDEN?

Under innspillmøtet fortalte deltakerne om hvilke kostnader barn og deres foreldre har tilknyttet skolegang i Norge, inkludert arrangementer som skjer i regi av foreldre på fritiden. Her ser dere hva deltakerne på innspillmøtet løftet:

KLASSEKASSE

Innkrevning av penger. Penger samles ofte inn av foreldre til diverse aktiviteter som gjennomføres klassevis. Ofte oppretter klassekontakter egne klassekontoer som administreres av foreldrene. Det er vanlig praksis i mange klasser å sende ut ønske om innsamling av penger eller be om at foreldre vipser for å kunne dekke kostnader til felles klasseaktiviteter og gaver til ansatte ved semesteravslutninger.

Dugnad benyttes ofte for å samle inn penger til klassekassen ved at familien kjøper inn produkter for så å selge dem videre, eller at klassen sammen gjør et felles arbeid. Dugnad

blir sett på som et bedre alternativ til pengeinnsamling fra foreldre. Samtidig kan dugnad være utfordrende for en del familier. For eksempel hvis foreldre jobber skiftarbeid og ikke har mulighet til å være med på dugnad, ikke får til å selge unna de produktene de har fått tildelt for å selge, eller hvis foreldre av andre grunner ikke har mulighet til å bidra eller delta på dugnaden.

MAT OG DRIKKE

Matpakke. Skolen forutsetter at elever har med seg matpakke, noe som koster penger.

Skolefrukt. Abonnementsordningen for frukt og grønt på skoler, koster penger fordi det er en foreldrebetalt ordning.

Abonnement på produkter til matpausen.

Det finnes kommersielle aktører som tilbyr abonnement på for eksempel melk, juice og yoghurtprodukter, eller minifiskekaker. Ordningen er fleksibel, og skolen velger selv hvilke produkter foreldre skal ha mulighet til å kjøpe til sine barn. Slike ordninger kan synliggjøre ulikheter i familiers økonomi.

Kantineordning. Mange skoler har kantine eller utsalg av mat som kan føre til kjøpspress, ettersom elever som kjøper mat må betale.

Turmat. Til skoleturer blir elever bedt om å ha med turmat, mat som kan grilles, og gjerne varm drikke.

«Mange foreldre opplever klassekassen som et ubehagelig tema hvor det er flaut å si ifra om at man ikke har råd. Det oppfordres derfor ofte til at alle personopplysninger behandles anonymt slikt at ingen opplever seg hengt ut hvis de ikke har anledning til å betale inn.»

Fra innspillmøtet

«Elever forteller at det kan oppleves som vanskelig når drikke og mat skal hentes, når det er mange produkter å velge mellom fordi det gir et skille mellom de som har råd og ikke har råd, til å kjøpe mat og drikke på skolen.»

Fra innspillsmøtet

«Mat bør være gratis på skolen. Da ville ingen føle seg utenfor.»

*Sitat fra rapporten
Alt koster penger.*

«Forskjellen ser vi på maten. Noen kommer med mye mat til lunsj og noen ikke.»

*Sitat fra rapporten
Alt koster penger*

«Hvis elever ikke spiser frokost og møter sultne på skolen og ikke får mat på skolen, påvirker det både trivselen og læringen til elevene i skolen.»

Fra innspillsmøtet

I Oslo har det fra høsten 2022 blitt servert et gratis måltid på alle videregående skoler, og ordningen vil utvides i 2023 til å gjelde også ungdomsskolene i kommunen.

«Vi innfører gratis skolemat for å sikre at ungdom får et godt, sunt måltid hver dag. Det bidrar til god læring for alle, bedre folkehelse og er et viktig tiltak mot økende sosiale forskjeller, spesielt etter koronapandemien.»

Helsebyråd Robert Steen (Ap)⁵

KLÆR OG UTSTYR

Gym- og svømmeklær. Til gymtimene er det forventet at elevene stiller opp med treningsklær og joggesko, ofte sko til både ute- og innbruk, og til svømmeundervisningen må elevene ha svømmetøy.

Utstyr. Det er mange aktiviteter som arrangeres på skolen der det forventes at elevene har utstyr som kreves. Det kan være vinterutstyr som skøyter eller ski, eller sykkel om sommeren. Ikke alle har tilgang til dette.

«Dersom elevene møter opp uten nødvendig utstyr, kan de på noen skoler få anmerkning. Andre ganger kan beskjeder om slike aktiviteter komme kvelden i forkant, så foreldre ikke har tid til å få lånt utstyr som mangler.»

«Jeg har ved flere anledninger opplevd som lærer at skolene rett og slett ikke har nok materiell til alle elevene. Da skriveblokker, blyanter og viskelær og annet ble delt ut ved skolestart, hvis du ikke var på rett sted til rett tid; ja da var det tomt. Løsningen ble å gå skammens runde til de andre lærerne og spørre om de hadde noe ekstra, men det hørte til sjeldenhetene. Jeg var derfor en av de som hadde et eget privat lager med utstyr til elever som trengte det.»

Sitater fra innspillsmøtet

5) *Mette barn lærer best* Pressemelding, Oslo Kommune, 22 september 2022, oppdatert 10 februar 2023

Skolekatalog og bilder. Fotografering i skoletiden skjer for hvert kull, og skolen tilrettelegger for fotografering i skoletiden, og foreldre får tilbud om å kjøpe skolebilder og skolekatalog. Mange føler press på å kjøpe bilder og skolekatalogen.

Skolegenser. Noen skoler har egne skolegensere, som foreldre må betale for. Her er det også opp til foreldre om de vil kjøpe den til sin elev, men mange forteller at det kan være stort press på å ha lik genser som resten av klassen.

Teknisk utstyr, skole-PC og nettbrett. Mange skoler har gått over til nettbrett i undervisningsammenheng. De fleste elever på grunnskolen får PC eller nettbrett på skolen som de låner gjennom hele skoleåret. Erstatningsordningen i grunnskolen kan føre til at foreldre må betale for at elever skal ha nødvendig IKT-utstyr til bruk i skolen.

På videregående opplæring er det en litt annen ordning. Fylkeskommunen er pålagt å tilby elever en bærbar datamaskin til bruk i undervisning. Dette medfører en kostnad for elevene, men den kan dekkes av det universelle utstyrsstipendet som gis av Lånekassen.

En utfordring i videregående skole er at fylkeskommunen lar elever velge hvilken prisklasse de vil kjøpe utstyr i.

Eksempel: I Viken kan elevene velge mellom standard PC til litt over 3000 kroner, som tilsvarer det beløpet man får dekket årlig i de tre årene fra Lånekasse, eller om de vil kjøpe en mer avansert Mac til nesten 10 000 kroner.

Det er bra det finnes en ordning som faktisk dekker alle utgiftene til en egen maskin, men når elever med god betalingsevne får bedre utstyr enn de med dårligere betalingsevne, kan det forsterke ulikheter i skolen.

Hvis hele utstyrsstipendet over tre år brukes til skole-PC, reduseres muligheter til å dekke andre skolerelaterte kostnader. En uhellsforsikring og garanti er dekket i prisen, mens tyveri krever egen forsikring.

6) *Nettbrett i skolen: Foreldre må ta regningen ved skader* (utdanningsnytt.no)

«I Larvik kommune er egenandelen for foreldrene ved skadet nettbrett på 500 kroner, mens i Sørum kommune er egenandelen for skadet nettbrett/pc satt til inntil 300 kroner. Dette gjelder i tilfeller hvor elevene har opptrådt uaktsomt. Eksempler på uaktsomt er «å miste i bakken» eller «søle til med vann.»

«Er det snakk om grov uaktsomhet, eller at barnet har ødelagt nettbrettet med vilje, kan foreldre måtte betale opptil 5000 kroner. Det er grensen i norsk lov for foreldres erstatningsansvar for barnas skadeverk.»

«Egenandelene i erstatningsordningen i kommunene er ulike. I storkommunen Bærum benytter alle grunnskoler iPad, og det er opprettet egne ordninger for foreldre som har vansker med å betale.»

Hentet fra *Utdanningsnytt*,
28. september 2018⁶

«Jeg sa jeg ikke kunne være med, men egentlig var det sånn at vi ikke hadde penger til å kjøpe det jeg måtte ha med på klasseturen.»

Sitat fra rapporten
Alt koster penger.

Internettilgang i hjemmet. Skolen forutsetter at elever har tilgang til internett for å kunne gjøre skolearbeid. Da elevene hadde hjemmeskole under covid-19-pandemien, ble det tydelig at elever har ulik tilgang til internett hjemme, som kan vanskelig gjøre deltakelse i digital undervisning og levering av lekser hjemmefra, for noen elever.

Dette kom tydelig fram i Redd Barna-rapportene *Ikke gi oss skylda!* og *Har alle ungdom mulighet til å delta digitalt?*

Utstyr ved yrkesfag. Elever som tar yrkesfag på videregående skole, forventes å kjøpe inn verktøy og utstyr som er nødvendig i opplæringen, blant annet hvis de tar kokkelinjen eller går på kunst- og danselinjer. Elever på yrkesfag har rett til en utvidet støtte fra Lånekassen, men støtten fra Lånekassen er ikke prisjustert, noe som gjør at elever i praksis må betale for utstyr i skolen.

«Jeg husker i hvert fall at i starten av pandemien så hadde vi nettverksproblemer hjemme, og da var det veldig vanskelig å få med seg skole ettersom man hele tiden brøt ut av samtalen, og så fikk man på en måte kjeft for hvorfor følger du ikke med, hvorfor er du ikke til stede i timen, og det er på en måte ikke noe jeg kan styre, det er ikke noe jeg kan gjøre noe med. Så det blir jo veldig urettferdig for de som er ressursvake.»

Sitat fra rapporten *Ikke gi oss skylda!*

«Vi har hatt en del henvendelser om ødelagte nettbrett. Barn tør ikke å fortelle dette til foreldrene. De er livredde for hva som kan skje. Barn er redde for å si ifra.»

Sitat fra rapporten *Har alle ungdom mulighet til å delta digitalt?*

BOSTED OG TRANSPORT

Elever på internat eller hybel. Noen skoler tilbyr internat for elever som bor langt unna, mens andre elever må finne egen hybel for å kunne gå på ønsket skole. Det er særlig i distriktene at dette medfører store utgifter, da det er dyrt å drifte egen husholdning, samt at hjemreiser kan være krevende og kostbare å gjennomføre.

Det er mulig å få borteboerstipend på inntil 5848 per måned om eleven oppfyller reglene knyttet til avstand og reisevei, eller om det er forhold i hjemmet som gjør at en ikke kan bo hjemme. Summen som utbetales, dekker ofte ikke hele husleien og boutgiftene.⁷

Transport til skole. Kollektivtransport til skolen er ofte kostbart. Etter loven har man i grunnskolen krav på gratis skoleskyss hvis skoleveien er over 4 kilometer, jf. opplæringsloven § 7-1, men dette kravet utgår dersom kollektivtransporttilbudet i området er godt utviklet og reiseveien ikke anses som farlig eller spesielt vanskelig. Gratis skoleskyss gjelder i mange kommuner kun i skoletiden, så hvis elevene må bli igjen lenger på skolen på grunn av gruppearbeid eller aktiviteter om kvelden, må de betale transport hjem selv.

Elever som trenger båt som transportmiddel til skolen, får dette dekket uavhengig av reiselengde.

⁷) Oppdaterte tall på borteboerstipend for skoleåret 2023/2024 jf. [Veiledning om borteboerstipend](#) (lanekassen.no)

TURER OG ARRANGEMENTER

Skoleturer og ekskursjoner i skoletiden

Dersom en skoletur er en del av opplæringen, skal det være gratis for elever og foresatte, og ikke kreve egen- og foreldrebetaling. Eksempler på dette er kino, teaterforestillinger, museumstur og annet som skjer i skoletiden. Selv om aktivitetene er gratis, så opplever elever at de selv må betale for reiseutgiftene fram og tilbake.

Skoleturer med overnatting

Mange skoler har tradisjoner for skoleturer med overnatting, noe som fungerer som både et sosialt inkluderende tiltak og et trekkplaster for skolene. En tur på minimum tre overnattinger tilsvarende leirskole er for eksempel et lovfestet tilbud i grunnskolen, jf. opplæringsloven § 13-7. I tilfeller hvor skoleturer legges opp til å delvis skje i skoletid og fritid, så kan skolene ta betalt for aktivitet som foregår i fritiden, men det skal tilrettelegges for at det er mulig for elevene å kun delta i skoletiden.

Utenlandsreiser

På enkelte skoler drar hele klasser på utenlandsreiser. Fordi man ved utenlandsturer i skoleregi ikke kan dra hjem etter skoletid, burde turen være gratis, men i praksis blir ofte elever og foreldre oppfordret til å gjennomføre dugnadsarbeid og samle inn penger eller betale inn beløp til gjennomføringen. Hvis elever og foreldre oppfordres til å samle inn penger via dugnadsarbeid og annet, er det viktig at det innsamlede beløpet kommer hele elevgruppa til gode.

«Læreren forventer at alle skal komme på skolen med fullt utstyr. På leirskole må vi betale for telt, liggeunderlag, sovepose, mat og tursko. Alt koster. Jeg synes det burde være gratis å bli med på leirskole.»

*Sitat fra rapporten
Alt koster penger*

Foreldreinitierte turer

Turer som foreldre vil arrangere utenom skoletid og opplæringen, er ikke dekket av gratisprinsippet i skolen.⁸ Dersom foreldre eller elever på eget initiativ foreslår en tur som koster penger, kan foreldre samle inn penger til slikt formål med forbehold om at foreldrene sier ifra at bidrag er frivillig. I praksis vil mange foreldre oppleve at slik innsamling ikke er frivillig, og vil føle press for å betale hvis barnet deres skal delta.

Skoleball og sosiale sammenkomster

Det er tradisjon for mange skoler å arrangere skoleball eller andre typer sosiale sammenkomster etter skoletid. Slike arrangementer er ofte gratis, mens det enkelte steder kan være egenandel, og elevene kan oppleve sosialt press til bekledning og annet som koster penger.

Russetid

Russetiden er en tradisjon som har ulik utfoldelse på forskjellige skoler i ulike deler av landet. Enkelte steder er et stort press om forbruk knyttet til russetiden, som tilhørighet til en buss og de utgiftene det medfører som bensin, sjåfør i russetiden, EU-godkjenning o.l., innkjøp av russeklær, russekort og annet. Diverse kommersielle aktører driver aktiv markedsføring rettet mot elever. De som hører til en russebuss, kan bruke alt fra 200 000 kroner til over 1 million eller mer.⁹

Transport til ekskursjoner og turer i skoletiden

Skolen kan ikke ta betalt for transport til ekskursjon i skoletiden.¹⁰ Det er ingen juridisk forskjell her på en utgift på 50 kroner og 5000 kroner. Det er også en del tilfeller der skoler planlegger aktiviteter under forutsetning av at foreldre stiller som sjåfører. Foreldre må kanskje ta seg fri fra jobb, og bruke penger på drivstoff. Ofte er det de samme foreldrene som føler en forpliktelse til å stille slik at skolen skal få gjennomført sitt opplegg.

8) *Klasseturer*, Utdanningsdirektoratet (udir.no)

9) *Hvor mye koster russetiden*, Sparebanken Sør. *Bruker over én million på russebuss. Nå kan den bli stående ubrukt* (Aftenposten.no)

10) *Klasseturer*, Utdanningsdirektoratet: (udir.no)

LEGEERKLÆRING VED FRAVÆR

Med innføringen av fraværsgrensen i videregående opplæring i 2016 medfulgte et skjerpet krav om legeerklæring ved fravær. Et slikt legebesøk koster cirka 250 kroner.

SKOLEFRITIDSORDNING (SFO)

Selv om SFO ikke er en obligatorisk del av grunnskolen, og dermed ikke er en del av gratisprinsippet, er deltakelse viktig for at elever skal være en del av fellesskapet.

«SFO burde vært gratis slik at alle elever har mulighet til å delta.»

Fra innspillsmøte

Foreldrebetaling for plass på SFO

Den gjennomsnittlige prisen på en heltidsplass i Norge i 2022 på SFO lå på 2870 kroner.¹¹

Regjeringen innførte fra høsten 2022 at alle førsteklasinger over hele landet skal få gratis SFO i tolv timer hver uke. Fra høsten 2023 skulle dette gjelde også for andreklassinger. I Oslo kommune har bystyret vedtatt at fra 2023 skal det være gratis deltids plass fra 1. til 4. trinn.¹²

En del foreldre benytter seg ikke av SFO-tilbudet fordi det ikke blir dekket skoleskyss fra SFO, bare til og fra skole. For foreldre i utkantkommuner oppleves dette som enda en økonomisk barriere.

PRIVATISTEKSAMEN

I 2023 vil det koste 1251 kroner per eksamen for fag hvor man ikke har fått standpunkt eller eksamenskarakter, eller hvor man har fått karakter 1 (ikke bestått). For elever som ønsker å forbedre karakterer, koster privatisteksamen 2503 kroner.¹³ Prisene er like i hele landet. Dette er mest aktuelt for de som ønsker å ta opp fag etter videregående skole, men noen elever tar opp fag underveis mens de går på videregående.

BARNEHAGE

Selv om barnehage ikke var et tema på innspillsmøtet, kom det opp under gruppearbeidene. Mange familier opplever at foreldrebetaling og utgiftene til klær, utstyr og annet i barnehagehverdagen er høye. Eksempler som ble nevnt, var karneval, skøyter og tilsvarende aktiviteter som krever utstyr.

11) [Fakta om grunnskolen](https://udir.no) (udir.no)

12) [Oslo-budsjettet 2023: Fullfører AKS-reformen - gratis deltids plass også for fjerdeklassingene](https://oslo.kommune.no) (aktuelt.oslo.kommune.no)

13) [Ta opp eksamen](https://unginfo.no) (unginfo.no)

2. HVEM TAR INITIATIV TIL AKTIVITETER SOM KOSTER PENGER I SKOLESAMMENHENG?

Vi stilte spørsmål om hvem som er ansvarlige for at aktiviteter i skolen koster penger, og vi fant ut at det kommer både fra skolen selv, fra foreldre og fra elevene seg imellom. I tillegg driver kommersielle aktører direkte markedsføring mot elever.

På innspillsmøtet trakk flere av deltakerne fram at det er beslutningstakere som har det overordnede ansvaret for lovverk, regler og tilskuddsordninger – og ikke minst budsjetter – som påvirker rammeforhold på skolen og dermed legger føringer for aktiviteter som kan gjennomføres i skolen.

SKOLEN

Enkelte steder tar skolen det for gitt at alle elever har tilgang til utstyr til skolearbeid, turer og aktiviteter, og at elever har tilgang på raskt internett hjemme. På innspillsmøtet ble det også fortalt at mange lærere tipser om eller oppfordrer til aktiviteter utenom skoletid (kinofilmer, museum, utstillinger osv.) som koster penger, men som heller burde blitt tilbudt som en gratis aktivitet innenfor skoletiden.

Skolen tilrettelegger for aktivitetsdager, men det informeres ikke alltid godt nok om muligheter for å låne utstyr, for eksempel BUA, som låner ut gratis utstyr til sports- og fritidsaktiviteter, og som finnes på mange steder. Noen skoler har også en praksis der de gir elever anmerkning hvis de ikke møter opp med riktig utstyr.

«Lærere og skoleansatte kan være kritisk til gratisprinsippet slik det fungerer i dag, og mange sier at ideen om at skolen er gratis, er ikke-reell til tross for lovens eksistens. For at elevene skal få være med på aktiviteter, er skolen i dag helt avhengig av at foreldre tar initiativ og engasjerer seg. Resultatet er at det

blir vanskelig å planlegge, og at det kan være tilfeldig hva elevene får blitt med på. Mange sier at det oppleves som urettferdig og frustrerende, og i praksis bidrar gratisprinsippet til mer arbeid for lærerne, som må finne kreative måter å få gjennomført aktiviteter på.»
Fra innspillsmøtet

FORELDRE

Foreldre bidrar til press seg imellom ved blant annet å gi støtte til skoleturer eller ved å ta initiativ til sosiale arrangementer som koster penger. Foreldre ønsker at barna deres skal ha det bra og ha morsomme opplevelser, men har ikke alltid forståelse for at ikke alle har råd til aktiviteter som koster penger.

Det er store ulikheter i foreldregrupper, både i hvilke økonomiske muligheter de har til å bidra til klassekassen, og diverse andre utgifter som kommer opp, og i hvilke muligheter de har til å stille opp til dugnad eller kjøring.

Et eksempel som ble trukket fram under vårt innspillsmøte, var følgende:

«Da trinnet mitt skulle på tiende-klassetur, bestemte lærerne at vi ikke skulle dra utenlands, som mange klasser ofte gjør. Vi skulle heller dra på tur i Norge. Dette bestemte de for å gjøre det billigere for foreldrene, som skulle finansiere turen. Det som imidlertid skjedde, var at et par foreldre i to av klassene gikk bak ryggen til lærerne og planla en utlandstur for klassene til deres barn. Med dette tok de ikke hensyn til eventuelle foreldre i klassen som ikke hadde råd til dette, eller elevene i den siste klassen som følte seg urettferdig behandlet.»

ELEVENE

Elever kan ta initiativ til aktiviteter og annet som koster penger, og som kan bidra til press mellom jevnaldrende til å bruke penger på forbruksvarer, mote eller på å delta i sosiale aktiviteter.

KOMMERSIELLE AKTØRER

Eksterne aktører er også en kostnadsdriver for foreldre og elever. Kommersielle aktører som tilbyr abonnement som koster, på produkter til spisepausen, for eksempel melk, juice og/eller minifiskekaker. Fotografering og skoleeffekter er gode eksempler på at kommersielle aktører får innpass i skolen.

Russetiden er muligens den tiden i opplæringsløpet som elever i høyest grad føler høyest kjøpepress fra kommersielle aktører – press til å kjøpe russedress, effekter og annet som krever kostnader. Et annet eksempel er presentasjon av selskaper som tilbyr språk-reiser/utvekslingsopphold.

BESLUTNINGSTAKERE

Det er flere samfunnsmessige forhold som fører til at skolen ikke er gratis. Dette ser vi blant annet ved krav om legeerklæring ved fravær (VGS) eller ved ordninger for skole-PC eller nettbrett hvor eleven og foreldre selv står erstatningsansvarlige for skade.

Myndighetene, både kommunale og statlige, har ansvar for å sørge for strukturelle rammer, regler og retningslinjer som sikrer at skolen reelt sett er gratis for alle elever. I den grad det kreves spesielt utstyr for å delta i undervisningen eller på aktiviteter eller turer, må det finnes tilgjengelige og gratis alternativer.

Det er beslutningstakere som er ansvarlige for å sikre at gratisprinsippet i praksis blir ivare tatt, og for at skoleledelsen har kunnskap om loven og bevissthet om hvordan de kan sørge for at det ikke er kostnader på skolen. Så lenge dette ikke er ivare tatt, bidrar beslutningstakere til å undergrave gratisprinsippet og forsterke sosiale ulikheter i skolen.

3. KOSTNADER OG KONSEKVENSER

Hvilke konsekvenser som kostnader kan ha for både skolen, elever og foresatte, engasjerte deltakerne på innspillsmøtet.

KONSEKVENSER FOR KLASSEMILJØET OG RELASJONER MELLOM ELEVER

- **Elever blir utestengt, på og utenfor skolen.** En risiko ved å gjennomføre aktiviteter som har en prislapp, er at det kan bidra til at barn utestenges og heller ikke blir invitert til aktiviteter utenom skoletid fordi medelever har fanget opp at de ikke har tilgang til de samme ressursene. Dersom skolen har mulighet til å tilby elever mer varierte skoledager og nye opplevelser, vil det kunne ha en positiv effekt på barns trivsel både i og utenfor skolen. Det krever gode systemer, finansiering og politisk vilje til prioritering.
- På innspillsmøtet var deltakerne tydelige på at mangel på aktiviteter og felles tilbud på skolen kan bidra til å skape større skille mellom de barna som opplever mye på fritiden og i hjemmets regi, og de barna som ikke har tilsvarende muligheter. En del barn gruer seg til ferier fordi de har få ferieplaner, og fordi skolen er deres fremste sosiale arena.

Fellesskolen kan ha en grunnleggende utjevneende effekt. Utfordringen for mange skoler er at de har trangt budsjett og lite ressurser og tid til å kunne søke om midler eller finne fram til aktiviteter som er kostnadsfrie.

KONSEKVENSER FOR SKOLE-HJEM-SAMARBEIDET

- **Skamfullt å ikke kunne bidra økonomisk.** Mange deltakere på innspillsmøtet mente at det å tilrettelegge for god kontakt mellom skole og hjem er særlig viktig i tilfeller hvor det oppleves ubehagelig eller flaut å innrømme at man sliter med enten økonomi eller annen tematikk i hjemmet som gjør at skolearbeidet blir vanskelig.
- **Noen barn og/eller voksne uteblir fra arrangementer.** Det er ofte ventet at foreldre skal bidra på arrangementer, enten ved å ha mat eller kaker, kjøpe lodd, gave til læreren m.m. Videre, selv om mye av innsamlingen til klassekassen eller felles aktiviteter i og utenom skoletiden gjennomføres frivillig og i regi av foreldrene, er det utfordrende for mange. Det er vanskelig å anonymisere bidrag til klassekassa når ordninger som vipses, brukes til innsamling. Det kan føre til at elever og/eller foreldre ikke møter opp på klassearrangementer, og at man risikerer at skole-hjem-samarbeidet forvitrer og vanskeligiggjøres.
- **Elever kan oppleve seg som en byrde.** Et annet innspill var at elever kan oppleve forespørsler av økonomisk karakter som vanskelig å ta opp hjemme hvis de er klar over at familiens økonomi er trang. Dette spiller direkte inn på elevens følelse av å være en byrde i familien og kan føre til bekymring og skam.

«Ved dugnader må det sikres at alle elever får delta på aktiviteter uavhengig av om elevene eller foreldrene av ulike årsaker ikke har vært med på dugnaden.»

Fra innspillsmøtet

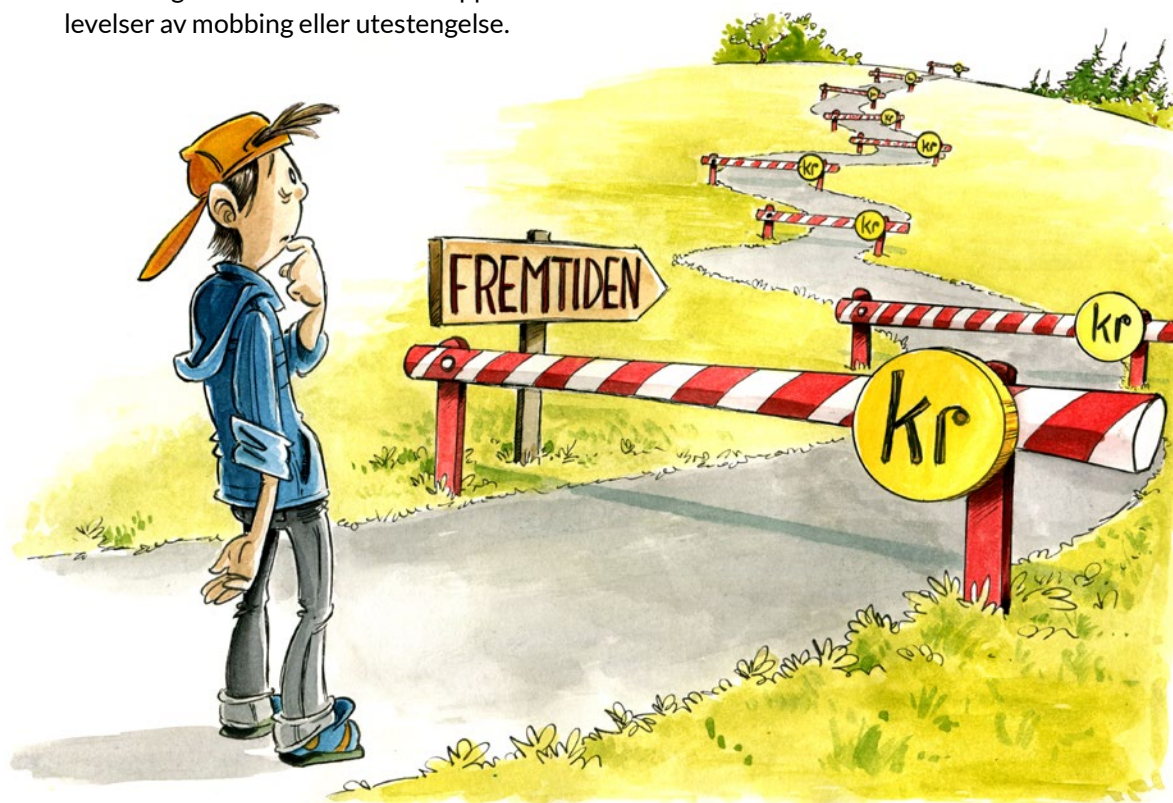

KONSEKVENSER FOR ELEVENES LÆRING OG MESTRING

- **Skaper skille mellom elevene.** Når skolen koster penger, kan det hindre elever i å ta del i det sosiale og trygge fellesskapet i skolen, og slik sett også påvirke deres mulighet for å lære og lykkes på skolen. Det går utover prinsippet om at alle elever skal ha like muligheter til å få en god utdanning. At skolen tilrettelegger for gratis aktiviteter, sosiale sammenkomster og utflukter, er viktig fordi det har positiv effekt på klasse-miljøet, gir felles minner og godt læringsmiljø.
- **Skaper friksjon mellom elev og lærer.** Det ble også diskutert på innspillsmøtet at det å ha dårlig utstyr kan skape friksjon mellom lærer og elev. Dette er særlig lærdom etter tiden med hjemmeskole. Å ha dårlig internett oppleves frustrerende. Mange elever erfarte at lærere fraskrev mangel på internett som en unnskyldning for dårlig resultater. Elever som hyppig opplever stress og belastning knyttet til økonomiske utgifter og sosiale forventninger, kan oppleve dårligere psykisk helse eller slite med tilpasninger i det sosiale skolemiljøet. En alvorlig konsekvens kan være opplevelser av mobbing eller utestengelse.

«Lærere må faktisk klare å være direkte og spørre, har dere internett hjemme, og har dere et sted hvor du kan sitte skjermet og gjøre lekser?»

Sitat fra rapporten Har alle ungdom mulighet til å delta digitalt?

4. INNSPILL TIL HVA SOM MÅ GJØRES FOR AT SKOLEN SKAL VÆRE GRATIS?

DETTE MENTE DELTAKERNE PÅ INNSPILLSMØTET

Deltakerne på innspillsmøtet hadde ulike meninger om hva som må til for at skolen i praksis skal være gratis. Under følger noen av tiltakene som ble diskutert på møtet:

- Gratis skolemat
- Gratis og utvidet skoletransport for elever både på grunnskolen og i videregående opplæring, inkludert til lærlinger
- Forby egenfinansiering av skoleturer – selv de som gjennomføres i regi av foreldregrupper
- Skolen må ha tilgang til alt utstyr som er nødvendig for at elever skal kunne gjennomføre aktiviteter knyttet til skolehverdagen
- Fjern kravet om legeattest ved fravær på videregående skole
- Bedre regulering av kommersielle aktører som retter seg mot skoleelever
- Øke Lånekassens utstyr – og borteboerstipend, og inkludere hjemreise
- Alle nye nasjonale krav og oppgaver til skolen må komme med øremerket finansiering
- Familier må få økt kjennskap til støtte- og tilskuddsordninger som finnes i kommunen der de bor
- Honorere FAU-verv for å sikre kontinuitet og et godt foreldresamarbeid
- Styrke informasjons- og holdningsskapende arbeid om viktigheten av at skolen er gratis, både rettet mot foreldre, elever og skoleledelsen – og skoleeier
- Tilbud om gratis fritidsaktiviteter tilknyttet skolen og SFO
- Styrke samarbeidet mellom skole, lokale bibliotek og frivilligheten

REDD BARNAS ANBEFALINGER TIL MYNDIGHETER OG SKOLEEIERE

Redd Barna har i en årrekke arbeidet for at gratisprinsippet i skolen skal styrkes. Denne rapporten viser det som elever, foreldre og lærere har fortalt oss i lang tid; det er mange kostnader i norsk skole som kan gå utover elevers muligheter til å delta, oppleve seg inkludert i et trygt fellesskap og kunne kjenne tilhørighet til og lykkes på skolen.

Det er derfor nødvendig at myndighetene har en mer aktiv politikk for å sikre at intensjonene i gratisprinsippet blir godt ivaretatt i elevenes skolehverdag – gjennom hele opplæringsløpet. Det er viktig at barn og ungdom blir involvert, lyttet til og har innflytelse i dette arbeidet.

REDD BARNAS ANBEFALINGER:

- 1. Rundskriv til gratisprinsippet må oppdateres.** Det er behov for å oppdatere rundskrivet til gratisprinsippet, som er 20 år gammelt, med nye analyser om hva som koster penger i dagens utdannings-system. Dette er viktig for at skoleeiere, skoleledelse, lærere, foreldre og andre får reelle føringer knyttet til hvordan gratisprinsippet skal tolkes og ivaretas i lys av nye kostnadsdrivere og behov.
- 2. Gode opplærings- og veiledningstjenester knyttet til gratisprinsippet.** Det må utvikles ressurser og materiell som kan veilede skoleansatte, skoleledere, skoleeiere, men også foreldre, om hvordan gratisprinsippet kan etterlevs i praksis. Ressurser som allerede er utviklet, må oppdateres og gjøres tilgjengelig.
- 3. Tilsyn med gratisprinsippet.** Statsforvalterne må gjennomføre jevnlig tilsyn med gratisprinsippet i skolene for å sikre at skolene overholder gratisprinsippet i skolen.
- 4. Turer i regi av skolen, skal være gratis.** Skoler og skoleeiere må etterleve gratisprinsippet i skolen og ikke ta initiativ til turer som krever egen- eller foreldrebetaling.
- 5. Styrke samarbeidet mellom skole og frivillighet om utlån av utstyr.** Det bør oppfordres til økt samarbeid med organisasjoner som låner ut utstyr (utstyrslagre), og skolen bør også ha mulighet til lån av klær og utstyr på skolen.
- 6. Styrke reguleringen av kommersielle aktører som leverer produkter i skolen.** Nasjonale myndigheter må gi tydeligere retningslinjer og regulere kommersielle aktører i skolen. Skoleeiere og skoler må i større grad bli seg bevisst sin egen praksis og begrense kommersielle aktørers innpass i skolen.
- 7. Gratis skolemat.** Alle elever bør tilbys et gratis måltid på skolen.
- 8. Gratis skolefritidsordning (SFO).** SFO bør bli gratis for alle barn, og skoler må tilstrebe at det ikke legges opp til aktiviteter som koster penger i SFO-tiden. Redd Barna anbefaler myndighetene å vurdere behovet for et gratisprinsipp for skolefritidsordningen.
- 9. Øke utstys- og borteboerstipend.** Myndighetene må gjennomgå behov og stønadsnivå, og sikre at det gis støtte basert på reelle behov hos elever i VGS.
- 10. Tiltak knyttet til å sikre digital deltakelse.** Offentlig tilskudd for støtte til bredbånd og IKT-utstyr må styrkes og gjøres tilgjengelig for alle, inkludert ungdommer selv. Alle kommuner bør ha minst ett sted som sikrer at alle ungdommer har tilgang til gratis nett og digitalt utstyr, for eksempel bibliotek, fritidsklubb eller åpen skole etter skoletid.

VEDLEGG: INNSPILL

Her er to innspill fra deltakere som ble sendt inn i etterkant av innspillsmøtet.

Elevorganisasjonen i Oslo

Vi i Elevorganisasjonen i Oslo er veldig opptatt av at utdanning skal være tilgjengelig for alle, uavhengig av bakgrunn eller hvor stor lommeboken til foreldrene er.

Vi ønsker derfor blant annet at:

- Utstyrsstipendet skal fullfinansieres
- Gratisprinsippet må styrkes i opplæringsloven
- Det skal være gratis å være privatist
- Det skal tilbys gratis frokost og lunsj hver dag, både i grunnskolen og i videregående skole
- Man skal få gratis skole-PC
- Borteboerstipendet må økes til å dekke alle nødvendige bo- og leveutgifter, samt to hjemreiser i året
- All studiestøtte må justeres i tråd med prisstigningen i samfunnet. Stipendet skal utbetales også i siste måneden i skoleåret
- Fraværsgrensen på 10 % har ført til hyppige legebesøk. Helsepsykepleier på skolen bør ha rett til å skrive ut gyldig fraværsattest, for å redusere kostnader elever må legge ut for å få attestert fravær hos lege

Elevdemokratisk hilsen
Hannah Skare Myklebust,
leder i Elevorganisasjonen i Oslo i 2022

Foreldreutvalget for grunnopplæringen (FUG)

FUG holder gratisprinsippet høyt. Gjennom vårt arbeid ser vi at gratisprinsippet i den norske skolen ofte utfordres eller brytes. Det er også slik at gratisprinsippet ofte blir utfordret eller brutt med de beste intensjoner om bedre og mer variert opplæring eller styrking av sosiale relasjoner hjem – skoleelev. Det kan være krav eller forventning om innkjøp av utstyr til skoleaktiviteter, det kan være krav eller forventning om innskudd til klassekasser, deltakelse i dugnader og salgsaktiviteter, eller kjøp/leie av dyre kjoler og dresser til skoleball eller lignende tilstelninger. Det varierer om det er skole, elever eller foreldre som driver bort fra gratisprinsippet.

De siste årene er spørsmålet særlig reist i tilknytning til digitaliseringsprosessen i skolen. Denne prosessen har ført til krav om tilgang til dyrt datautstyr hjemme og stadig kraftigere og dyrere internettforbindelse som følge av behov for stadig større datamengde – ikke minst i pandemier eller andre situasjoner hvor flere barn på hjemmeskole og voksne med hjemmekontor har behov for internett-tilgang samtidig. Spørsmål omkring ansvar og erstatning for skade på skolens eiendeler har også blitt svært aktuelle, siden digitale enheter koster flere ganger så mye som lærebøker – og tåler også på mange måter mindre enn bøker. Flere skoler har pålagt elever/foreldre større erstatningsansvar enn det er adgang til, og dermed påført hjemmene kostnader som skolen skulle båret selv.

Foreldre og elever samler og betaler inn store summer til blant annet klasse-/skoleturer, andre arrangementer og opprusting av skolebygg og uteområder. Vi støtter og oppmuntrer engasjerte foreldre, men ser også at dette skaper noen utfordringer. Det burde ikke være slik at foreldre må sørge for oppussing og vedlikehold av skolebygg, eller at lekeapparater og gapahuker for uteskole må betales av FAU/foreldre for å bli realisert. Dessuten finnes det mange eksempler på at det oppstår uenigheter i FAU eller blant foreldre i klasse/trinn når penger skal brukes, når det opprinnelige prosjektet ikke blir noe av, eller dersom klasser byttes om eller elever slutter. Det oppstår da spørsmål om hvem som eier pengene, og hva de skal brukes til.

Vi tror ikke løsningen ligger i å forby foreldre og FAU å involvere penger. Mange er flinke til å skaffe midler ved ekte dugnadsånd og forståelse for at ulike foreldre er i ulike situasjoner. Vi liker tiltak som bygger på ekte foreldreengasjement og skaper samhold og gode relasjoner. Men det er absolutt behov for en bevisstgjøring av både skole, elever og foreldre, slik at man unngår aktiviteter som direkte eller indirekte gjør at skolen ikke blir gratis for alle. Man holder ofte fram i denne sammenhengen at det er viktig å overholde gratisprinsippet av hensyn til elever med levekårsutfordringer. Siden det vi snakker om her, er et prinsipp, er det grunn til å understreke at alle barn har rett til gratis skole. Med et slikt perspektiv tror vi at gratisprinsippet sjeldnere vil komme under press. Skolen og foreldre kan uansett ikke ha oversikt over den enkelte families økonomiske situasjon.

Vi tror at en generell bevisstgjøring av alle parter om hvor viktig gratisprinsippet er, sammen med tydeligere sentrale retningslinjer om hvordan man best kan ivareta gratisprinsippet uten å dempe positive tiltak og initiativ, kan bidra til bedre etterlevelse. For å berede grunnen for slike retningslinjer og eventuelt en styrking av loven mener vi at sentrale myndigheter må undersøke hvordan det står til med gratisprinsippet i begynnelsen av 2020-årene.

Marius Chramer
FUG-leder

Marie Skinstad-Jansen
FUG-nestleder

BARNEKONVENSJONEN I KORTVERSJON

– omskrevet av Redd Barna

1 Barnealderen

FNs barnekonvensjon gjelder for alle barn under 18 år.

2 Ingen diskriminering

Ingen barn skal forskjellsbehandles på grunn av sin egen eller foreldrenes kultur, hudfarge, kjønn, språk, religion, bakgrunn, funksjonsnedsettelse eller mening.

3 Til barnets beste

Voksne skal gjøre det som er best for barna.

4 Statens ansvar

Staten har ansvar for at alle barn får rettighetene sine oppfylt.

5 Foreldreveiledning

Staten skal respektere foreldrenes eller andre nære personers rett og plikt til å gi barna de rådene som de mener er best for barnet

6 Liv og framtid

Alle barn har rett til å vokse opp, utvikle seg og ha en framtid.

7 Navn og nasjonalitet

Alle barn har rett til å ha et navn og å høre til et land. De har også rett til å kjenne til foreldrene sine og få omsorg fra dem, så langt det er mulig.

8 Identitet

Alle barn har rett til å ha sin egen identitet og få være den de er.

9 Bo med foreldre

Alle barn har rett til å bo sammen med foreldrene sine, bortsett fra når dette ikke er bra for barna.

10 Gjenforening av familien

Alle barn som ikke bor i samme land som foreldrene sine, har rett til å ha kontakt med begge og til å søke om å få bo sammen.

11 Bortføring til utlandet

Ingen har lov til å ta barn ulovlig ut av landet sitt eller holde dem i utlandet ulovlig.

12 Å si sine meninger og bli hørt

Alle barn har rett til å si sine meninger og ha innflytelse i saker som angår dem.

13 Ytringsfrihet

Alle barn har rett til å finne, få og spre informasjon, så lenge det ikke bryter med andres rettigheter.

14 Tanke- og religionsfrihet

Alle barn har rett til å tro og tenke på det de selv ønsker, og bli respektert for det.

15 Organisasjonsfrihet

Alle barn har rett til å delta i organisasjoner og på samlinger.

16 Privatliv

Alle barn har rett til privatliv.

17 Informasjon og medier

Alle barn har rett til å få informasjon som er tilpasset barn, og de skal beskyttes mot skadelig innhold.

18 Foreldreansvaret

Alle barn har rett til å bli oppdratt av begge foreldrene sine, hvis det er mulig.

19 Beskyttelse

Ingen barn skal utsettes for fysisk eller psykisk skade eller misbruk.

20 Barn som ikke bor med familien

Alle barn som ikke bor med foreldrene sine, har rett til å få beskyttelse og hjelp.

21 Adopsjon

Adopsjon skal skje til barnets beste. Det betyr at den som blir adoptert, skal få det bedre ved å bli adoptert.

22 Flyktningbarn

Alle barn som er flyktninger, har rett til å få den hjelpen og beskyttelsen de trenger.

23 Barn med funksjonsnedsettelse

Alle barn med psykiske og fysiske funksjonsnedsettelse har rett til tilrettelegging, slik at de kan delta, utvikle seg og ha opplæring på lik linje med andre barn.

24 Helse

Alle barn har rett til et godt helsetilbud.

25 Barn i fosterhjem eller på institusjon

Alle barn som ikke bor med familien sin, har krav på at myndighetene følger dem opp og sikrer at de har det bra der de bor.

26 Økonomisk hjelp

Alle barn har rett til økonomisk hjelp hvis foreldrene deres ikke har nok penger til å gi dem en trygg og god oppvekst.

27 Levestandard

Alle barn har rett til å ha god nok levestandard, slik at de kan utvikle seg og ha en meningsfull hverdag.

28 Skole

Alle barn har rett til å gå på skole og ta utdanning.

29 God skole

Alle barn har rett til å gå på en god skole, der de får utvikle seg på ulike måter og får respekt for menneskerettighetene, natur og forskjellige kulturer.

30 Urfolk og minoriteter

Alle barn fra urfolk eller minoriteter har rett til sammen med andre i sin gruppe å snakke sitt eget språk, ha sin egen kultur og sin egen tro.

31 Lek og fritid

Alle barn har rett til lek, fritid og hvile, og til å delta i kunst- og kulturliv.

32 Arbeid

Alle barn har rett til at arbeid ikke skal gå utover skole og helse. Arbeid skal ikke være farlig eller skadelig.

33 Narkotika

Alle barn har rett til å bli beskyttet mot narkotika.

34 Seksuell utnyttelse

Alle barn skal beskyttes mot seksuell utnyttelse og misbruk.

35 Bortføring

Bortføring og salg av barn er ulovlig.

36 Beskyttelse mot utnyttelse

Alle barn skal beskyttes mot utnyttelse som kan være skadelig.

37 Fengsel, straff og tortur

Alle barn som har brutt loven, har rett til at straffen ikke skal være skadelig, og at fengsel brukes som siste utvei. Barn må aldri behandles på en umenneskelig eller nedverdiggende måte.

38 Barn i krig og konflikt

Alle barn har rett til beskyttelse mot krig og konflikt. Barn skal aldri bli brukt som soldater.

39 Hjelp

Alle barn som har opplevd noe vanskelig eller skadelig, har rett til hjelp.

40 Lovbrudd

Alle barn som har brutt loven, har rett til å bli behandlet med respekt og rettferdighet.

41 Når andre lover er bedre

Hvis andre nasjonale eller internasjonale lover er bedre for barn, skal de følges i stedet for FNs barnekonvensjon.

42 Kunnskap

Alle barn har rett til å kjenne til FNs barnekonvensjon og rettighetene sine. Staten skal gjøre barns rettigheter kjent for alle barn og voksne.

Redd Barna understreker at denne kortversjonen er en svært forenklet versjon.